

EUMENEIA,
ŒEYHLÜ - IŒIKLI

Editör
Bilal SÖGÜT

AYRIBASIM / OFFPRINT

EUMENEIA, ŞEYHLÜ - IŞIKLI

Editör
Bilal SÖĞÜT

© 2011 Ege Yayınları
ISBN 978-605-5607-70-8
Yayıncı Sertifika No: 14641
Bütün hakları saklıdır.

Kapak Tasarımı
Mustafa Bilgin

*Kitap içindeki yazılarda bilimsellik ve bilimsel etik ile ilgili tüm sorumluluklar
yazarların kendisine aittir.*

Baskı
Bilnet Matbaacılık
Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ő.
Dudullu Organize Sanayi Bölgesi 1. Cadde No: 16 Ümraniye-İstanbul
Tel: 444 44 03 Faks: 0 (216) 365 99 07-08 www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 15690

Yapım ve Dağıtım
Zero Prod. Ltd.
Abdullah Sokak, No: 17, Taksim, 34433 İstanbul
Tel: +90 (212) 244 7521 Faks: +90 (212) 244 3209
E.posta: info@zerobooksonline.com
www.zerobooksonline.com
www.egeyayinlari.com

İçindekiler

Önsöz	5
Editörden	7
Takdim	9
I. Prehistorik ve Demir Dönemi	
1.1 Tarih Öncesi Dönemlerde Işıklı / Eşref Abay	13
1.2 Eumeneia Açık Hava Kutsal Alanı / Celal Şimşek – M. Ayşem Sezgin	29
II. Hellenistik ve Roma Dönemi	
2.1 Eumeneia'nın Coğrafi, Tarihi ve Siyasi Yapısı / Celal Şimşek	47
2.2 Eumeneia Kent Planı ve Savunması / Tunç Sezgin – Murat Taşkiran	61
2.3 Işıklı Kasabasında Bulunan Hellenistik ve Roma Dönemine Ait Mimari Elemanların Genel Bir Değerlendirmesi / Bilal Söğüt	73
2.4 Eumeneia'da Bulunan Dorik Mimari Elemanlar / Bilal Söğüt – Zeliha Gider	93
2.5 Eumeneia'dan Paye Başlığı / Banu Yılmaz	101
2.6 Eumeneia Roma Askeri Hamamı Üzerine Bir Öneri / Coşkun Daşbacak	109
2.7 Eumeneia Tympanumlu Su Dağıtım Terminali / Tunç Sezgin	117
2.8 Eumeneia Mezar Tipleri ve Ölü Gömme Gelenekleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme Mustafa Bilgin – Mehmet Okunak	125
III. Bizans Dönemi	
3.1 Eumeneia'da Bir Bizans Kalesi / Thomas Drew-Bear	149
3.2 Işıklı (Eumeneia)'da Bulunan Bizans Dönemine Ait Mimari Plastik Eserler İlker Mete Mimiroğlu	153
IV. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi	
4.1 Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Şeyhlü ve Çevresinin Fethi / Şaban Kök	165
4.2 Işıklı Kasabası Donbey Hamamı Kazısı İlk Raporu / Nesrin Karabay	179

V. Osmanlı Dönemi

5.1 Işıklı (Şeyhlü) Türk Dönemi Eserleri / Saim Cirtil	191
5.2 XVI. Yüzyılda Şeyhlü Zâviyeleri Üzerine Bazı Tespitler / Turan Gökçe	213
5.3 Avarız Defterlerine Göre XVII. Yüzyılda Şeyhlü (Işıklı) Kazası / Mehmet Yaşar Ertaş	253
5.4 XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Şeyhlü Kazası ve Vakıf Kurumları / Yasemin Beyazıt	299
5.5 Çivril – Bulgurlar Köyü Camii Üzerine / Kadir Pektaş – Hediye Genel Altındirek	323

VI. Cumhuriyet Dönemi

6.1 Işıklı Eski Okul Binası / Selda Ö. Cirtil	335
---	-----

VII. Sosyolojik Yapı Analizi

7.1 Çivril İlçesi Işıklı Kasabasının Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Özelliklerinin Çözümlemesi Mehmet Meder	343
--	-----

VIII. Zoolojik ve Botanik Yapı

8.1 Işıklı Gölü ve Yakın Çevresinin Omurgalı Faunasına Ön Bakış / Raşit Urhan	365
8.2 Işıklı ve Çevresinin Florası / Ali Çelik – Yusuf Gemici – Mehmet Çiçek	375

Editörden

Çivril Ovası'nı 2002 yılında Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü elemanları ile yapılan bir araştırma gezisinde tanıma fırsatı buldum. Bundan sonraki süreç içerisinde, her gittiğimde bölgenin farklı bir yönünü tanıdıkça antik dönemden beri buraya verilen ilginin sebebinin anlamam daha kolay oldu. Bereketli ovası, çevresindeki dağlardan çıkan doğal suları ve gölü tarihi süreç boyunca buradaki yerleşimin hep devam etmesini sağlamıştı. Ana geçiş yollarının buradan sağlanmış olması da önemli bir etkendi. Bu bolluk ve zenginlik sayesinde Neolitik Dönem'den günümüze yerleşim sürekli ve her dönemde önemini korumuştur. Yapılan çalışmaların tamamında bu düşünceleri destekleyen sonuçları görmek mümkündür.

Eşref Abay'ın Prehistorik Dönem ile ilgili yaptığı kazı ve araştırmaların sonuçları bölgenin erken dönemini tanımak anlamında son derece yararlı olmuştur. Özellikle bu çalışmaların ovanın en önemli yerleşimlerinden birisi olan Beycesultan Höyüğü'ndeki arkeolojik kazılar ile desteklenmesi daha da verimli sonuçlara ulaşılmasını sağlamıştır. Bu dönemi tamamlayan çalışmalar ise Klasik Dönem eserleri ile ilgili olarak aynı bölümden genç meslektaşlarımla yaptığımız çalışmalardır. Bunlar sonrasında, bu kitapta olduğu gibi, pek çok yeni yayının yapılmasını sağlamıştır.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile yerleşim merkezlerinde yaptığımız katalog çalışmalarının Çivril ile ilgili bölümünü yürütürken, Işıklı Kasabası en çok dikkat çeken yerlerden birisi olmuştur. Buradaki katalog çalışmalarını devam ettirdiğimizde ve yerleşimi tam anlamıyla tanıma fırsatım oldu. Yeterli bilgi ve malzemenin olmasına rağmen Eumeneia antik kenti bütünü ile ilgili toplu bir çalışmanın yapılmamış olması ciddi bir eksiklik olarak önümüzde durmaktaydı.

Prehistorik Dönemden günümüze, burası ile ilgili yapılması gereken bir çalışma bütün olmalı ve farklı bilim dallarından araştırmacıların kendi uzmanlık alanları ile ilgili yazıları yer almalıydı. Bu düşüncelerle yola çıktığımızda, antik dönemden günümüze tarihi süreç ve kalıntıların yanı sıra botanikinden zoolojisine, iktisadi yapısından sosyolojisine bir kitap hazırlamaya karar verdik. Bu eser tamamlandığında Prehistorik Dönemden Eumeneia'ya, Eumeneia'dan Şeyhlü'ye ve Şeyhlü'den Işıklı'ya her dönem hakkında bilginin yer aldığı bir kitap olmalıydı. Sonrasında Arkeolog, Sanat Tarihçi, Tarihçi, Epigraf, Sosyolog ve Biyologlar ile bu çalışmanın hazırlığına başladık. O dönemin Belediye Başkanı Latif Selçuk'a bu düşüncelerimizi ilettiğimizde belediye olarak bu kitabın basımında destek vereceklerini söylediler.

Kitap için ekibin oluşturulması ve sonrasında Eumeneia, Şeyhlü ve Işıklı Kasabası olarak her döneme ait verilerin alanında uzman öğretim elemanları tarafından değerlendirilmesi biraz zaman aldı. Bu sürede belediyede yönetim değişikliği oldu. Işıklı Belediye Başkanı Sayın İsmail Çorbacıoğlu'na bu projeden bahsettiğimizde o da bizim bu çalışmanın basımı

konusunda destek vereceğini söylemesi üzerine bu kitabı tamamladık. Araştırmacıların yaptığı bilimsel katkı ve belediyenin verdiği destek ile Işıklı Kasabası bu örnek çalışmaya sahip oldu. Işıklı Belediyesi'nin başlattığı bu çalışma, dilerim ki diğer yerleşimler tarafından da örnek alınıp devam ettirilir.

Denizli yerleşim merkezlerindeki katalog çalışması için izin veren Kùltür Varlıkları ve Mùzeler Genel Mùdùrlùđü'ne, araştırmalarım esnasındaki yardımları için Denizli Mùze Mùdùrù H. Hüseyin Baysal'a, yazıları ile katkı veren öğretim elemanları ve araştırmacılara, bu çalışmanın ilk başlamasını teşvik eden Işıklı Belediyesi Eski Başkanı Latif Selçuk'a, kitabın basılmasını sağlayan Işıklı Belediye Başkanı İsmail Çorbacıoğlu ve Belediye Meclisi Üyelerine içtenlikle tekrar teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT

Takdim

Anadolu, Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan dünyanın en önemli stratejik noktasında uzadır. Bu konumu nedeniyle onbinlerce yıldır birçok uygarlığı bağrında yaşatmıştır. Bu coğrafya içinde Batı Anadolu yer şekilleri, iklimi, ırmakları ve bu ırmakların taşıdığı alüvyonlu küçük ve verimli ovalara sahip olmasıyla ayrı bir güzellik ve zenginlik yansıtır. Irmakların beslediği küçük ovalarda birçok uygarlık yeşermiş ve bunların kalıntıları günümüze kadar ulaşmıştır.

Hellenistik Dönem'de Eumeneia olarak bilinen bu kent, Hellenistik ve Roma dönemlerinde kültür, sanat ve zenginliğiyle altın çağını yaşamıştır. Bölgenin ana hayat damarı, Dinar (antik Apameia)'dan itibaren Lampe (Çivril-Çal-Baklan Ovaları) Ovası'nı geçen Büyük Menderes Nehri'dir. Menderes Nehri denize dökülünceye kadar iki yanına hep hayat vermiştir. Üst Menderes Havzası'nda, Lampe (Çivril-Çal-Baklan-Bekilli) Ovası'na ırmakların hayat verdiği, verimli tarım arazileri ve güzel iklim, Geç Neolitik Dönem'den (M.Ö. 6000-5500) günümüze kadar kesintisiz yerleşimlerin oluşmasını sağlamıştır.

Işıklı Kasabası arkeolojik kalıntıları, su kaynakları, gölü, dağları ve verimli ovasıyla bir başka güzelliği yansıtır. Bu kasabada, binlerce yıllık geçmişin içinde yaşarsınız. İçten, güler yüzlü ve çalışkan insanları, kasabanın doğal ve arkeolojik zenginliklerine farklı bir güzellik katar.

Burası binlerce yıldır geçiş noktası olması özelliğini hiç kaybetmemiştir. Ancak Işıklı Kasabası'nın sahip olduğu bu zenginliklerin tanıtılıp, değerini bulduğunu söylemek biraz güçtür. Umuyorum ki bu tanıtım ve belgeleme eksikliği, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim Üyesi Doç. Dr. Bilal Söğüt'ün editörlüğünde hazırlanan bu kitapla büyük ölçüde tamamlanmış olacaktır. "Eumeneia'dan Işıklı'ya" kitabında, Pamukkale Üniversitesi bilim insanları ve Denizli Müzesi Müdürlüğü uzmanlarının değerli katkılarıyla, bölge ilk kez her yönüyle ayrıntılı olarak incelenmiş durumdadır.

Üniversiteler öncelikle kendi bölgesine, sonra ülkesine ve dünyaya ışık saçan bilim kuruluşlarıdır. Bunun güzel bir örneğini Pamukkale Üniversitesi bilim insanları bu kitapta vermişlerdir.

Kitapta Prehistorik Dönem'den itibaren Cumhuriyet Dönemi'ne kadar kronolojik olarak tarih, arkeoloji, sanat tarihi, mimari kalıntılar ortaya konarak değerlendirilmiş, bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı ile faunası ve florası incelenmiştir. Farklı uzmanlık alanlarından bilim insanlarının büyük emekleriyle ortaya çıkarılan bu kitap, bölgeyle ilgili çalışmalarda başvuru kaynağı olacak niteliktedir. Bilim insanlarını bir arada toplayarak bu kitabın ortaya çıkmasını sağlayan Doç. Dr. Bilal Söğüt'ün emeği, kalıcı belgesel niteliğinde bir eserin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kitabın basımını sağlayan Işıklı Belediye Başkanı İsmail Çorbacıoğlu, diğer belediyeler için de güzel bir bakış açısı ve yolu açmıştır. Unutmamamız gereken şudur ki "gelecekte geçmişte yaptığımız güzel ve kalıcı şeylerle hatırlanacağız". Artık binlerce yıllık geçmişe sahip, su kaynaklarının, doğal güzelliklerin ve zengin ovanın bulunduğu alanda yer alan Işıklı Kasabası'nı bu kaynak kitapla anlamak ve anlatmak daha kolay. Emeği geçen herkese binlerce teşekkürler...

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

2.3 Işıklı Kasabasında Bulunan Hellenistik ve Roma Dönemine Ait Mimari Elemanların Genel Bir Değerlendirmesi

Bilal SÖĞÜT*

Denizli ili sınırları içinde yerleşim merkezlerine getirilmiş olan antik döneme ait mimari eserlerin katalogu ile ilgili çalışmaların en önemli aşamalarından birisi Çivril ilçesinde gerçekleştirilmiştir¹. Çalışmada öncelikle Çivril İlçesi'nden Hierapolis Arkeoloji Müzesi'ne götürülen mimari elemanlar ile kataloga başlanmış ve Işıklı Kasabasında bulunan eserler ile devam edilmiştir². Bu nedenle Çivril ilçesinde katalogu tamamlanan yerleşim merkezi, Eumeneia antik kentinin kısmen üzerine kurulduğu Işık Kasabasıdır³. Yapılan katalogun geniş olması nedeniyle, burada çalışması yapılan mimari elemanların genel bir değerlendirmesi sunulacaktır. Böylelikle bu yazıda, Işıklı Kasaba'sında bulunan mimari elemanlar ve Eumeneia antik kentindeki yapılar ile ilgili genel değerlendirmeler yer almaktadır.

Eumeneia⁴ ve yakın çevresinde bulunan yazıtlar ile ilgili çalışmaların dışında⁵, höyükler hakkında E. Abay ve F. Dedeoğlu⁶ ile Klasik Dönem mimari kalıntıları konusunda Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü öğretim elemanlarının yaptığı çalışmalar⁷ bulunmaktadır. Bu konudaki en detaylı mimari katalog

* Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli. (bsogut@pau.edu.tr)

1 Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile Denizli Müzesi Müdürlüğü'nün bilgisi dâhilinde gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı, Phrygia, Lydia, Karia ve Pisidia gibi bölgelerin birleşme noktasında yer alan ve aynı zamanda önemli yol güzergahı üzerinde bulunan Denizli ili yerleşimlerindeki mimari elemanların katalogunun hazırlanmasıydı. Yapılan çalışmaların ilk verileri, önceden düşünüldüğünden çok daha fazla sonuçların elde edileceğini göstermektedir. Bu nedenle, özellikle antik mimari çalışanlar için bunun gerekli ve bölgede çalışanlar için de büyük yararları olacağından, bir şekilde bu projenin tamamlanmış olmasını diliyorum. Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde izin veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, yakın ilginin yanı sıra yardımlarını esirgemeyen Denizli Müze Müdürü H. Hüseyin Baysal ve müze uzmanı meslektaşlarıma çok teşekkür ederim.

2 Çivril Kaymakamlığı bahçesine toplanan ve buradan Hierapolis Arkeoloji Müzesi bahçesine taşınan eserler arasında bulunan mimari parçalar ve bunlar ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Söğüt-Sezgin-Dönmez 2008, 217-232.

3 Işıklı Kasabası'ndaki mimari elemanların ilk grubu ile ilgili tespitler ve kısa bir katalog için bkz. Söğüt-Sezgin-Yılmaz 2009, 361-376.

4 Kent ve kuruluşu için bkz. Strabon XII, VII. 13; Ruge 1907, 1082; Magie 1954, 126, 984; Belke-Mersich 1990, 251-252.

5 Işıklı Kasabası sınırlarında özellikle Eumeneia ve yakın çevresinde bulunan yazıtlar ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Dod 1905, 27-31; Drew-Bear 1978, 53-114; Corsten-Drew-Bear 1996, 41-42.

6 Abay-Dedeoğlu 2005, 41-50; Abay-Dedeoğlu 2007, 277-292.

7 Söğüt-Şimşek 2002a, 279-299; Söğüt-Şimşek 2002b, 301-312; Şimşek 2008, 59-60, Res. 37-39.

Res. 1 Sarıbaba Tepesi ve Çevresi

Res. 2 Sarıbaba Tepesi ve Kaynağın Suyu

çalışması ise bizim şimdi yürütmekte olduğumuz projedir. Eumeneia-Şeyhlü-Işıklı Kasabası'nın her dönemini içine alan tek toplu çalışma ise bu kitaptır⁸.

Phrygia Bölgesi içinde bulunan Eumeneia, Karia ve Lydia bölgelerinden gelip, iç bölgelere gitmek isteyenlerin uğramak zorunda olduğu geçiş yerlerinden birisidir. Çünkü Eumeneia Ovası'nın doğu kenarında bulunan Işıklı Gölü'nden dolayı, antik dönemden beri tek geçiş yeri, gölün kuzey kenarındaki Işıklı Kasabası'nın kurulduğu yerde bulunan Eumeneia'dır. Burada Sarıbaba Tepesi'nin altından çıkan ve göle ulaşan kaynak suyu, göl ile dağlık arazi arasını kapatmaktadır⁹. Buna bağlı olarak da Sarıbaba Tepesi'nin güney kenarında, ova seviyesindeki kaynağın üst bölümünden geçen kısım önemli bir yol güzergahının neredeyse bir köprüsünü oluşturmaktadır. Bu kontrollü geçiş yolu ve bu alana kurulmuş olan yerleşim, tarihi süreç boyunca her dönem önemli olmuştur (Res. 1-2).

Kentin yeniden imar edilmesi ve adının değiştirilmesi ile birlikte Eumeneia antik kenti bölgede M.Ö. 2. yy'dan itibaren önemini aynı şekilde koruyarak devam etmiştir. Kentin büyüyerek ovaya doğru yayılması ise Roma Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Sarıbaba Tepesi'nin güney yamaçları, kaynağın kenarı ve kasaba içinde kalıntılar görülmekle birlikte, Helenistik Dönem'e ait mimari elemanlar oldukça sınırlıdır¹⁰. Yamaca kurulan yerleşmedeki duvar kalıntıları burada M.Ö. 2. yy öncesinde kesinlikle bir yerleşimin varlığını göstermektedir.

Işıklı Kasabası'nda bulunan parçalar, diğer modern yerleşim merkezlerinde olduğu gibi kasaba merkezindeki küçük meydan ve park alanları ile cami avlusu ve belediye bahçesinde toplanmıştır (Res. 3). Önceki ziyaretlerimizde gördüğümüz ve yayınlarda da belirtildiği gibi, bezemeli ve bezemesiz mimari parçaların büyük bir çoğunluğu da Sarıbaba Tepesi eteğinden çıkan kaynağın etrafına yer almaktaydı. Kaynağın

8 Bu kitabın bir örnek olması ve gelecek diğer yerleşmeler için de benzer çalışmaların devam ettirilmesi tek dileğimdir.

9 Antik dönemde su kaynağın devamındaki ırmak "Kloudros", Kufi Çayı ise "Glaukos" olarak bilinmektedir. Bu sular ve bunlar ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Ramsay 1897, 354.

10 Eumeneia antik kentindeki Hellenistik Dönem yerleşimi hakkında bkz. Söğüt-Şimşek 2002b, 308-309, Res. 4-8; Şimşek 2008, 46-51. Kent planı ile birlikte en detaylı son değerlendirmeler için bkz. Sezgin-Taşkıran 2010, (Baskıda).

Res. 3 Çarşı Cami Bahçesi

Res. 4 Işıklı Eski Jandarma Karakolu Bahçesi.

Res. 5 Aşağı Mahalle, Kale Sokak No 8, Bekir Uygur Evinin Bahçe Kapısı

Res. 6 Aşağı Cami Minaresinin Kaidesi

etrafında bulunanlar ile köy meydanında bağımsız duran mimari parçaların büyük bir çoğunluğu Işıklı Eski Jandarma Karakolu Bahçesi'ne toplanmıştı (Res. 4). Yapılan çevre düzenlemesi ve eserlerin güzel bir şekilde yerleştirilmesi sonucunda Karakol bahçesi tam anlamıyla bir Müze Bahçe görünümünü kazanmıştı¹¹. Bunların dışında, Işıklı Kasabası içinde farklı yerlerde ve eski binaların duvarlarında, yapı taşı olarak kullanılmış çok sayıda parça bulunmaktadır (Res. 5-6).

Bu eserler kazı buluntusu olmayıp değişik şekillerde kasaba merkezi ve yakın çevresinde bulunup belirli yapılar yanına toplanmış eserlerdir. Orijinal yerlerinde tespit edilmediklerinden, ait oldukları yer ve yapı

11 Katalogun yapıldığı 2008-2009 yıllarında bu eserlerin korunması, gelenlerin eserleri düzenli bir şekilde görmesi ve kasaba halkına eserlerin neden korunması gerektiğinin birinci elden anlatılması açısından örnek bir davranış olmuş ve bağımsız duran eserlerin tamamına yakını koruma altına alınmıştı. Bunun bir diğer güzel tarafı ise Karakol, Belediye ve Halk birlikte konuşarak ve anlaşarak bu çalışmayı yapmış olmalarıdır. Bu örnek davranıştan dolayı 2008 yılında görev yapan Belediye Başkanı Latif Selçuk ve Belediye Fen Memuru Erol Selçuk ile Jandarma Karakol Komutanı Astsubay Başçavuş Köksal Gelen'i tüm personeli ile birlikte kutlamak ve kültürel varlıklara gösterdikleri yakın ilgi için tekrar teşekkürlerimi iletmek isterim. Ancak daha sonra jandarma karakolu buradan yeni yerine taşınmış ve bloklar aynı yerde kalmıştır.

ile ilgili kesin bir fikir belirtmek zordur. Tüm bunlara rağmen, mimari elemanların bir şekilde korunmuş olmasının faydalarının oldukça fazla olduğu açıktır. Çünkü yeri bilinmemekle birlikte, belirli yapıların varlığı ile ilgili malzemeye bağlı öneriler yapılabilmektedir.

Eumeneia antik kenti ve yakın çevresinin erken dönemleri ile ilgili yerleşimin Geç Neolitik Dönem'e kadar indiği bilinmektedir¹². Bu yerleşimin neredeyse kesintisiz olarak devam ettiği anlaşılmaktadır. Klasik Dönem ile ilgili olarak, Çivril İlçesi yakınlarındaki bir alanda ise Pelta¹³ antik kentinin olduğu düşünölmekte, Işıklı Kasabası'nda ise Eumeneia'nın¹⁴ varlığı kesin olarak bilinmektedir. Bunların her ikisi Hellenistik Dönem'de varlığı bilinen bu bölgedeki iki önemli kent olarak görölmektedir. Bunlardan Pelta Seleukoslar, Eumeneia ise Pergamonlular tarafından önemli merkezler halinde getirilmiştir. Yeri kesin bilinen Eumeneia'nın çevresinde pek çok yerleşime ait kalıntıların varlığı ve bunların komeden daha büyük oldukları ve bazılarının önemli merkezler olabileceği kesindir¹⁵. Ancak bu yerleşimlerden Eumeneia dışındakilerin lokalizasyonu kesin olarak yapılmamıştır.

Işıklı Kasabası eserleri sahip olduğu çeşitlilik yönünden ve hepsinin aynı yerleşime ait olduğunun bilinmesi açısından kendi içinde farklı bir bütünlük oluşturmaktadır. Çünkü burada bulunan eserlerin büyük bir çoğunluğu Eumeneia antik kenti eserleridir¹⁶. Bu kente ait taşınır kültür varlığı olan eserler ise Denizli Hierapolis Arkeoloji Müzesi'ne götürölmüştür.

Işıklı Kasabası'nda Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemi'ne ait mermer ve kireç taşından toplam 130 eserin katalogu yapılmıştır. Bunların tamamını bu çalışma kapsamında ele almamız mümkün olmadığından, büyük bir çoğunluğu Roma Dönemi'ne ait parçalar hakkındaki değerlendirmelere burada yer verilmektedir. Bunlardan dorik mimari elemanlar ile ilgili değerlendirmeler kendi içinde bir grup oluşturduğundan ayrı ele alınmıştır¹⁷. Aynı şekilde Bizans Dönemi eserleri ile ilgili değerlendirmelerin de aynı şekilde ayrı bir başlık altında verilmesinin daha doğru olacağına karar verilmiştir¹⁸.

Mimari Elemanlar

Mimari elemanlar ve bunların parçalarına ait malzemeler arasında büyük bir çoğunluğu anıtsal yapılar ile ilgili olanlar oluşturmaktadır. Bunlar alt yapı, taşıyıcı elemanlar ile entablatur ve korniş gibi üst yapı elemanlarına aittir.

12 Abay-Dedeoğlu 2007, 278-279. Aynı zamanda Beycesultan Höyüğü'nde yapılan kazının başkanı da olan E. Abay'ın başkanlığında yürütölen bu araştırmaların en son değerlendirmesi için bu kitap içindeki "Tarih Öncesi Dönemlerde Işıklı" bölümüne bkz.

13 Strabon XII, VII. 13; Zgusta 1984, §145, 827; Belke-Mersich 1990, 357.

14 Bergama Kralı 2. Attalos Philadelphos (M.Ö. 159-138) tarafından kurulup, kardeşi 2. Eumenes'in adı verilen Eumeneia kenti için bkz. Ruge 1907, 1082; Magie 1954, 126, 984; Belke-Mersich 1990, 251-252.

15 Yapılan öneriler dışında, halen daha Pelta'nın kesin lokalizasyonu yapılmamıştır. Buna bağlı olarak Helenistik yerleşim olarak Eumeneia'nın buluntuları ve gelecekte bu bölgede yapılacak detaylı araştırmalar büyük bir önem arz etmektedir. Yaptığımız araştırmalara göre Roma Dönemi'ndeki büyük yerleşimlerden birisinin Emirhisar'da olduğu açıktır. Son dönemlerin bir önerisi olarak C. Şimşek Eumeneia'nın yaklaşık 15 km güney batısında bulunan Çivril'i Pelta antik kenti olarak önermiştir. Bkz. Şimşek 2008, 39, Res. 4.

16 Tarihi kayıtlara göre Pelta kentinin Eumeneia'nın batısında olduğu kesindir. Bu nedenle Çivril İlçesi'nin güney ve batısında bulunan eserlerin Pelta antik kentine ait olma ihtimali daha yüksektir.

17 Dorik mimari elemanların bütünü ile ilgili değerlendirmeler için kitap içinde "Dorik Mimari Elemanlar" bölümüne bakınız.

18 Işıklı Kasabası'ndaki Bizans Dönemi eserleri ile ilgili karşılaştırmalar ve sonuçları için bu kitap içinde "Işıklı (Eumeneia)'da Bulunan Bizans Dönemine Ait Mimari Plastik Eserler" bölümüne bakınız.

Res. 7 Attik-ion Kaide

Res. 8 Postamentli Attik-ion Kaide

Res. 9 Postamentli Attik Kaide

Bu tür yerleşim yerlerinde bulunan ve yapıda kullanıldıkları yerler kolayca belirlenebilen toikhoblatlar, sütun parçaları ve üst yapı elemanlarıdır. Duvar taşları, her dönem için kolay kullanılacak parçalar olduklarından, orijinal yapısından söküldükten sonra bulunması zordur. Çünkü bunların bazılarının oldukları şekilde, bazılarının da parçalanarak kullanıldıkları bilinmektedir¹⁹. Özellikle düzgün duvar taşı olanların, yerleşim merkezleri içinde günümüze kadar sağlam kalmış olması oldukça zordur. Hiç tahribata uğramamış olan duvar bloklarından kabarık yüzeyli, çerçevesi ve her iki yüzeyi ince yonu olanların ait oldukları duvarlar konusunda öneri yapılabilmektedir. Bu kriterler bazen çok genel de olsa, tarih önerisi yapabilmek kolaylığı da sağlayabilmektedir.

En çok örneğin bulunduğu grup taşıyıcı elemanlara ait olanlardır. Bunlardan sütunların kaide, gövde ve başlıklarına ait farklı tiplerde mimari elemanlar ele geçmiştir. Kaidelerden attik-ion (Res. 7), attik ve toskania tipinin postamentli yapılmış farklı ve güzel örnekleri bulunmaktadır. Bunlardan hem normal hem de postamentli olmak üzere attik-ion tipinde olanlar ağırlıktadır. Toskania tipinin postamentli örnekleri özellikle Geç Roma Dönemi'nde fazla olmak üzere sık karşılaşılan kaideleri oluşturmaktadır. Tam bitirilmeden taslak halinde kullanılanların da Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'nde yaygın olarak tercih edildiği ve hatta bu dönemde moda olduğu söylenilebilir.

Attik-ion sütun kaideleri bağımsız ve sütun gövdesinin alt kısmı ile birlikte olmak üzere farklı şekillerde yapılabilmektedir. Bunların bir grubunu, bağımsız bir bloğun tek başına tam bir kaide olarak kesilmiş olması oluşturur. Eumeneia'da bulunan bir parça gövdeden ayrı ve bir tam kaide olarak yapılmış olmasına rağmen, plinthenen daha geniş ve stylobat bloğu işlevini gören bir kısım ile birlikte işlenmiştir (Res. 7). Bu kaideler genelde olduğu gibi doğrudan stylobatın üzerine değil, az görünen uygulamalardan olan ve alt kısmı stylobat blokları arasına sıkıştırılan gruptandır. Bu, attik-ion kaidenin ilk kullanımından itibaren görülen ve özellikle Roma Dönemi yapılarında yaygın olan bir uygulamadır. Mermerden yapılan ve kaliteli bir işçiliğe sahip olan bu blok birinci derecede, M.S. 2. yy'a ait bir yapıda kullanılmış olmalıdır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygın olduğu şekilde postamentin hem attik-ion (Res. 8), hem de attik tipi (Res. 9) kaidelerinin farklı büyüklükte sütunlarda kullanılmış örnekleri vardır. Bunların tamamı mermer olup kaliteli bir işçilik dikkati çekmektedir.

19 Tapınak duvarlarına ait olan Ankara Augustus Tapınağı ile Cennet Cehennem dor tapınağı iki farklı örneği oluşturmaktadır. Ankara Augustus Tapınağı'nın duvarlarının bazı bölümleri sökülerek dış duvarlar kilise için aynen kullanılmıştır. Yazıtlardaki Rahip isimlerine göre M.Ö. 240 yılları öncesinde inşa edilen Cennet Cehennem dor tapınağının duvar blokları M.S. 5. yy'da sökülerek aynı şekilde kilise duvarlarında tekrar kullanılmıştır. Bkz. Feld-Weber 1967, 254-278; Söğüt 1998, 15-16.

Res. 10
Kireç Taşı Yivsiz
Sütun Tamburu

Res. 11 İonik Yivli
Mermer Fluthesi Dolu ve
Boş Sütun Tamburu

Res. 12 İonik Yivli Mermer Fluthesi Dolu
Sütun Tamburu

Res. 13 Mermer
Yivsiz Sütun Tamburu

Postament kaideler büyük sütunların yanı sıra sütünceler için de tercih edilmiştir. Bunlarda dörtgenlerin yanı sıra çokgen olanlarda vardır. Bunların Erken Bizans Dönemi'nden itibaren daha yaygın kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Bunda Kilise mimarisindeki bazı mimari düzenlemelerin önemli bir etkisinin olduğu açıktır. Aynı dönemde yaygın kullanılan bir diğer taşıyıcı eleman da, çoğunlukla pencerelerin orta kısımlarında üstteki kemerlerin taşıyıcısı olarak kullanılan bodur payelerdir (Res. 5). Bodur payelerden aynı yapıya ait iki örnek Cumhuriyet Dönemi'ne ait bir sivil mimaride devşirme malzeme olarak kullanılmış olarak tespit edilmiştir.

Kireç taşı ve mermerden sütun gövdeleri yivsiz ve yivli olmak üzere, tamburlar ve monoblok şeklinde yapılmışlardır (Res. 10-13). Bazı örnekler ise yivlendirmenin dışında ince yonusu bile tamamen bitirilmemiş haldedir. Bu örneklerde sütunların yivlendirme dışında kaba yonularının yapıya konulduktan sonra işlendiğini göstermiş olması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bazı tamburlar, yarısı yivli ve yarısı yivsiz parçalardır. İki farklı yivin görüldüğü örneklerden, ionik yivli sütunun fluthesinin üst bölümde boş, alt kısımda dolu olarak işlendiği örnekler tespit edilmiştir (Res. 11-12). Hierapolis²⁰ ve Laodikeia gibi kentlerde Erken İmparatorluk ve M.S. 2. yy ortalarında yaygın modalardan olan üst kısmı ionik yivli, alt bölümünde ionik arisleri yapılmış ve fluthesleri dolu sütun gövdelerinin benzerlerinin bulunması aynı modanın yakinen takip edildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca örneklerin arasında 20 yivli üst sütun tamburlarının bulunması, Erken İmparatorluk Dönemi'nde özellikle stoa türü yapıların peristasislerinde yaygın bir moda olan, dor düzenine ait alt kısmı yivsiz, üst kısmı ionik yivli sütunların da var olduğunu kesinleştirmiştir²¹. Dorik ve ionik yivli olanların dışında, M.S. 2. yy ortalarından sonra daha yaygın görülen burmalı yivli olan tambur parçaları da ele geçmiştir.

20 Söğüt 2005a, 302-304, Res. 4-5, 10.

21 Tırpan-Söğüt 2007 (Z. Gider, "Lagina Hekate Kutsal Alanı Stoası'nda Yapılan Çizim ve Restitüsyon Çalışmaları"), 592-593, Res.1.

Res. 14 Korinth Sütun Başlığı

Res. 15 Dil Motifli Paye Başlığı

Başlıklar en çok görülenden en aza doğru dor, korinth (Res. 14), ion ve dil motifli²² (Res. 15) şeklinde sıralanmaktadır. Bunlar hem normal sütun başlıkları hem de paye ve plaster başlıkları şeklindedir. Örnekler arasında dordan sonra en çok bulunan örnek Korinth sütun başlıklarıdır (Res. 14). Korinth sütun başlıkları, farklı işlemleri nedeniyle görselliği ön planda olan ve buna bağlı olarak dönemler boyunca korunarak tekrar tekrar kullanılan malzemelerden olmuştur. Çoğunlukla bir oturak olarak değerlendirilenlerin yanı sıra, az da olsa dibek taşı yapılanlar da vardır. Yapı taşı olarak kullanılması ise oldukça sınırlı sayıdadır. Dış görünüşündeki görsellik ve insanların bir şekilde günlük hayatlarında kullanmaları nedeniyle, bunlardan günümüze daha çok örnek ulaşmıştır. Paye başlığı olarak tespit edilen tek bezemeli parça Eski Belediye binası önünde durmaktadır. Köşelerde akantus yaprağı, orta bölümlerde dil motifleri ve alt kısmında ion kymationu ile benzer örnekler arasındaki farklı tiplerden birisini oluşturmaktadır²³.

Plaster başlığı olarak bulunan tek örnek, bir evin duvarında yapı taşı olarak kullanılmış olan Korinth Düzeni'ne ait mimari elemandır (Res. 16). Roma İmparatorluk Dönemi boyunca kullanılan başlıklardan birisi olan Korinth Düzeni'ne ait plaster başlığı az bulunmaktadır. Ayrıca devşirme malzeme olarak günlük hayatta farklı amaçlarla kullanılmaya uygun bir formda değildir. Çünkü bunlar ince bir plaka şeklindedir ve kullanılabileceği yer duvarlardır. Bunlardan elimize ulaşan örneklerin azlığının nedenleri ise kendi döneminde diğer başlıklara göre sayılarının oldukça sınırlı olması ve devşirme olarak tekrar kullanılmasının fazla mümkün olmamasıdır.

22 Bu başlık tipinin değişik örnekleri bulunmakta ve bunlara pergamon, yivli, dil motifli, yapraklı, saz yapraklı, yivli-akantuslu gibi farklı isimler verilmektedir.

23 Hierapolis Arkeoloji Müzesi Bahçesi'nde bulunan korinth tipinde benzer paye ve anta başlık örnekleri için bkz. Söğüt 2005c, 352-353, 359-360, Kat. No: 3, 6, Res. 3, 7. Bu paye başlığı ile ilgili detaylı bilgi ve değerlendirmeler için bu kitap içinde "Eumeneia'dan Paye Başlığı" adlı bölüme bakınız.

Res. 16 Korinth Plaster Başlığı

Res. 17 Dinar Parkı GiriŐisindeki İon Başlığı

Hellenistik ve Erken İmparatorluk Dönemi'nde anıtsal yapının inşa edilmiş olması ihtimalinin çok yüksek olmasına rağmen, bu dönemler ile ilgili mimari parça çok sınırlıdır. Kasaba içinde bulunan dil motifli bir başlık haricinde, bu grupta örnek şimdilik bilinmemektedir. Ama gelecekte yapılacak kazılarda bu ve benzeri mimari elemanların bulunacağı kesindir. Bölgede yapılan araştırmalarda bulduğumuz yüzey buluntuları, gelecekte burada da ortaya çıkacağını açık şekilde ortaya koymaktadır.

Res. 18 Sağlam ve Bağımsız Duran Arşitrav Bloğu

Çivril ilçesi, Savran Köyü Cami avlusunda gördüğümüz başlık bu bölge için tek örnek durumundadır²⁴. Bu ion başlığı Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmekte ve kireç taşından yapılmıştır. Ait olduğu yer kesin olmamakla birlikte, önemli bir yapının parçası olduğu açıktır. Başlığın bölgedeki en erken örnek olmasının dışında, yapıldığı malzeme de bizim için çok önemlidir. Çünkü böyle kaliteli işçiliğe sahip bir malzemenin yerel kireç taşından yapılmış olması, Erken İmparatorluk Dönemi ve öncesinde mermer kullanımının çok yaygın olmadığını göstermektedir. Bunu, bu dönemler ile ilgili mimari elemanın az bulunmasının önemli nedenlerinden birisi olarak değerlendirmek yerinde bir düşünce olacaktır. Aynı dönemlerden olduğu açık olan ve hatta iki ayrı sütuna ait olan ionik ve dorik yivili tambur ve başlıklar Afyon ili Dinar İlçesi Belediye Parkı girişinde durmaktadır (Res. 17). Şimdilik ayrı yerlerde ve hatta ayrı illerde kayıtlı olmakla birlikte, bu eserlerin her ikisi de aynı bölgede ve birbirlerinden çok uzakta değildir. Laodikeia antik kenti içinde bulunan ion başlığı ile aynı dönem ve aynı malzemeden yapılmış olan paye başlığı²⁵ bölgedeki benzer örneklerin yalnız olmadığını doğrular niteliktedir. Ancak şimdiye kadar tespit edilenlerin çok sınırlı oldukları da göz ardı edilmemelidir. Bölgede yapılan araştırmalarda tespit ettiğimiz mimari elemanlar arasında, Hierapolis²⁶ ve Laodikeia antik kenti haricinde, aynı döneme tarihlenen mermer ion başlığının bulunmamış olması dikkat çekicidir. Böylelikle özellikle Augustus ve öncesi dönemlerden cephe düzenlerine ait mermer mimari elemanın bulunması zor gözükmemektedir. Çünkü bu dönemlerde yaygın olan malzeme yerel kireç taşı ya da traverten ve düzen ise dor olmalıydı. İnşasındaki kolaylığının dışında, ekonomik olarak bir yapının dor düzeninde inşa edilmesi, onu ucuza mal etmenin temel şartlarından birisidir.

Üst yapı ile ilgili mimari elemanlar entablatur ve korniş blokları olmak üzere iki ayrı grupta ele alınabilir. Entablatur blokları arşitrav ve arşitrav-friz olmak üzere iki şekilde bulunmuştur. Genellikle bunlar parçalar halinde ele geçmektedir. Şans eseri büyük ölçekli anıtsal bir yapıya ait olan arşitrav bloklarından sağlam mimari elemanların bulunmuş olması sevindiricidir. Aşağı Cami yanında duran arşitrav bloğu, anıtsal bir mimariye ait üst yapı ile ilgili sağlam bulunan iki örnekten birisidir (Res. 18). Çünkü Roma Dönemi

24 Söğüt-Şimşek 2002a, 280, Res. 3.

25 Şimşek 2007, 340-341, Res. 135.

26 Hierapolis Arkeoloji Müzesi'nde bulunan mermer ion başlıkları ile ilgili değerlendirme ve karşılaştırmalar için bkz. Söğüt 2005b, 96-99.

Res. 19 Arşitrav Parçası

Res. 20 Arşitrav-Friz Parçası

Res. 21 Korniş Bloğu

sonrasında farklı amaçlar için en rahat kullanılabilen malzemelerden birisini bunlar oluőturmaktadır. Buna bağlı olarak da daha çok tahribata uęramıőtır. İkinci kullanım için dűőünűldűęünde bunlar yatay ve dikey bölűnerek farklı amaçlar için kullanıma hazır mermer malzemedir. Özellikle mezarlıklarda mezar taőlı olarak daha çok tercih edilmektedir. Arőitrav ve frizlerin sayılarının oldukça sınırlı olmasının sebebi, tarihi sűreç boyunca bu yoğun talebe maruz kalması olmalıdır.

Farklı yapılarda duvar taőı olarak kullanılan arőitravlar, soffit ve faskia ile dięer profil ve bezemelerine göre belirlenebilmektedir. Genellikle üç faskialı ve faskia geçiőlerinde inci-payetlerin görűldűęü arőitravların soffitleri ya bezemesiz ya da bitkisel sűslemeli olarak iőlenmiőtir (Res. 19). Soffitlerde sarmaőık, meőe ve asma yapraęı ile kıvrık dal ve balık kılıçıęı bezemeleri tespit edilmiőtir. Bunlar arőitrav alt geniőlięinin ortalama olarak $\frac{1}{4}$ ile $\frac{1}{3}$ 'ű kadar geniőlięe sahiptir. Arőitrav taç kısımlarında ise dıő ve iç bűkey profilli ikili ve tekli profiller görűlmekte ve buralarda lesbos ve ion kymationu ile palmet bezemeleri bulunmaktadır. Sınırlı sayıdaki friz örnekleri dıő bűkey profilli ve ranke bezemelidir. Taç kısımlarında ise ion kymationu iőlenmiőtir (Res. 20).

Devşirme malzeme olarak kullanılmış ve bağımsız olarak duran arşitravların yanı sıra, Kasaba içinde bulunan ve o dönemde Işıklı Jandarma Karakol Komutanlığı bahçesinde bulunan bir friz bloğu tek örnek olarak durmaktadır. Ön cephesindeki çapraz kesilmiş birleşme yeri ve anathyrosis izlerine göre bu parça bir portik şeklinde dönüş yapan köşenin birisine yerleştirilen arşitrav-friz bloğu olmalıdır (Res. 20). Böylelikle bu parçaya göre burada anıtsal portiğin inşa edildiğini ve bunun bir meydanın etrafını dolandığını ya da en az bir iç köşe yaptığını kesin olarak söylemek mümkündür. Ayrıca üst faskiada sol kenara yakın bir noktadan başlayıp sağa doğru devam eden yazıt yapının ne zaman kim için yapıldığının kesin kanıtı olmasına rağmen, bloğun devamı kırık olduğundan bu şimdilik bilinmemektedir.

Diş sırası, konsollu geison ve simadan oluşan korniş blokları oldukça gösterişli olarak yapılmışlardır. Bunlar çokluk sırasına bağlı olarak, dor, korinth ve ion düzeninde üst yapılara aittir. Korinth ya da kompozit düzen için yapılmış olan ve üzerindeki bezemeler yardımıyla diğerlerine göre daha rahat tarihlenebilen mimari elemanlar çoğunlukta olup bunlar M.S. 2. ve 3. yy'a aittir (Res. 21).

Mezar Mimarileri

Bölgedeki gömülerin inhumasyon ve kremasyon olarak farklı tiplerde mezarlara yapıldığı bilinmektedir. Işıklı kasabasında bulunan mezar mimarisi ile ilgili parçalar mezar taşı ve altarı ile lahit tekne ve kapak parçalarından oluşmaktadır. Mezar taşı ve altalarına ait örneklerin tamamı dörtgen formunda, yazıtlı ve yazıtsız, kabartmalı ve kabartmasız, tabula ansatalı ve boş, girlandlı ve düz olmak üzere farklı şekillerdedir. Üzerindeki kabartmalara göre bir bayana ait olduğu anlaşılan mezar taşı buradaki örnekler arasında en güzel olanlardan birisini oluşturmaktadır²⁷.

Kasaba merkezinde Çarşı Cami avlusunda bulunan dörtgen girlandlı mezar taşı, kentte bulunan farklı örneklerden birisini oluşturmaktadır. Bu farklılık özellikle girland taşıyıcısı başların işlenişinde kendini daha iyi göstermektedir. Bir diğer önemli tarafı ise yarım kalmış bir eser olmasıdır. Bu yarım kalmışlık başka örneklerde de görülmektedir. Böylelikle Eumeneia'da dörtgen mezar taşı yapan atölyenin varlığı, M.S. 2. yy sonu ve M.S. 3. yy başlarında faaliyet gösterdiği ve bazı çalışmalarını bitiremediği kesin olarak anlaşılmaktadır (Res. 22). Eumeneia gibi bir kentte mezar taşı yapan atölyelerin bulunması olağan ve beklenen bir durumdur. Ancak bunun kalıntıyla ortaya konulmuş olması kesin bir sonucu ifade etmekte ve ihtimalleri ortadan kaldırmaktadır. Burada farklı tiplerdeki dörtgen mezar taşlarının her birisini ayrı atölyelerin yaptığı dikkate alındığında ise M.S. 2-3 yy çalışan atölye sayısının birden fazla olduğu açıktır.

Eumeneia kenti ve çevresine özgü üçgen alınlıklı mezar taşı ise; Dörtgen altar şeklinde bir gövde ve bunun üzerine yerleştirilen beşik çatıdan oluşmaktadır (Res. 23). Bu mezar taşlarından örnekler, Eumeneia ve çevresinde bulunup Hierapolis Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir. Bu mezar taşlarından bazılarının üzerindeki yazıtlar sayesinde, mezar sahibinin memleketi ve ailesi ile ilgili kesin bilgiler öğrenilebilmektedir. Hierapolis Arkeoloji müzesinde bulunan "Eumeneia'lı Apollonios oğlu Aurelios Zotikos'un mezar taşı", üzerindeki yazıtı ve "ΘΥ" kısaltması ile birlikte güzel örneklerden birisini oluşturmaktadır (Res. 24). Bu tip mezar taşları sadece Eumeneia antik kentinde değil, etraftaki başka kentlerde de varlığı bilinmektedir. Bunların arasında, ön cephesinde tabula ansata ya da sadece ansata içinde yazıtların olduğu mezar taşları da vardır²⁸. Bu tip mezar taşlarından figür kabartmalı örneklerin varlığı bilinmekle birlikte²⁹, Eumeneia'da bulunup katalogu yapılanlar genellikle figürsüz örneklerdir.

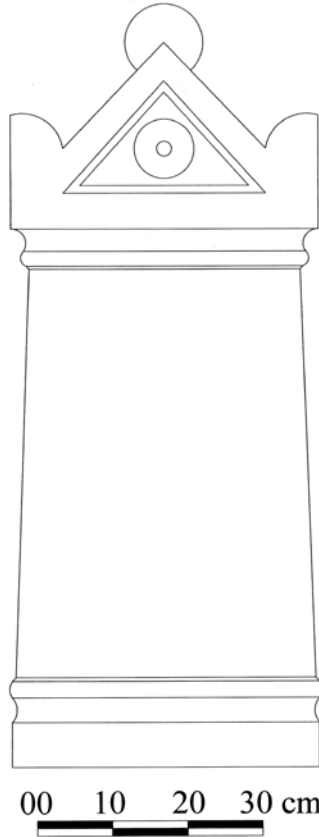
27 Söğüt-Şimşek 2002b, 312, Res. 23-24.

28 Yazıtlı Eumeneia tipi mezar taşı örneğinin birisi Aşağı Mahalle Büyük Mezarlık Güney Duvarı batı kısmında duvar taşı olarak kullanılmış halde durmaktadır.

29 Eumeneia kentinde bulunmuş kabartmalı bir örnek için bkz. Söğüt-Şimşek 2002b, 312, Res. 24a-b. Ayrıca aynı bölgede bulunup Hierapolis Arkeoloji Müzesi'ne götürülmüş, M.S. 2. yy sonu-3.yy başına tarihlenen, Aurelius Zenodotos'un ailesi için yaptırdığı heroona diktirdiği mezar taşı için bkz. Söğüt-Sezgin-Dönmez 2008, 224, Res. 11-12.

Res. 22 Dörtgen Girlandlı Mezar Taşı

Res. 23 Eumeneia Tipi Mezar Taşı
Cephe ÇizimiRes. 24 Eumeneia'lı Apollonios Oğlu
Aurelios Zotikos'un Mezar Taşı

Mermer mezar taşlarındaki örnekler kadar çeşitlilik sayısı fazla olmakla birlikte, gözenekli kireç taşı ve travertenden yapılmış dörtgen mezar taşlarının yazıtlı ve yazıtsız örnekleri bulunmaktadır. Yazıtsız olanların mezar taşı oldukları yazıtlı örnekler ile aynı tipte olmasından anlaşılabilir. Bulunan parçalar arasında önemli bir grubu bunlar oluşturmaktadır. Kireç taşı güzel bir örnek Valerius Philadelphos'un karısı Valeria Auriane'nin hatırası için diktirmiş olduğu yazıtlı mezar taşıdır³⁰ (Res. 25). Bunlar ikinci kullanımlarında genellikle alt ve üst parça olmak üzere ikiye bölünmüşlerdir. Katalogu yapılan parçaların neredeyse tamamına yakını bu şekilde kırılmış, taç ve kaide profilleri ise sade ve aynı şekilde yapılmıştır. Yazıtlar ise genellikle gövde üst bölümünde düz zemine kazılmıştır. Üst kısımları ise yazıtlı örneklerde de aynı olmak üzere, genellikle kabaca çekiçlendiği gibi bırakılmıştır. Alt kısımları ise zemine tam oturması için düzeltilmiştir.

Çoğunlukla yalak olarak kullanılmaya en uygun malzemelerden birisi lahit tekneleridir. Bunlardan genellikle bezemesiz olanlar çeşmede su yalağı olarak tercih edilmiştir. Bezemeli olan ve sütunlu lahdin tekne kısmına ait parçalar, bu eselerin orijinalde ne kadar güzel bir işçiliğe sahip olduğunu anlamak için yeterlidir. Bu bölgede en yakın benzerleri Laodikeia antik kentinde bulunmuş olan ve şimdi Hierapolis Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan Sütunlu Lahitlerin benzerinin parçaları bulunmuştur (Res. 26-27). Var olan parçalara göre en azından bir lahit teknesinin olduğu anlaşılmaktadır³¹.

30 Bu yazıt ilk defa W. M. Ramsay tarafından yayımlanmıştır. Bkz. Ramsay 1897, 393, 264. Yazıtın Türkçe çevirisini yapan ve bu konuda bizden yardımını esirgemeyen Dr. Murat Aydaş çok teşekkür ederim.

31 Bu parçalar bir araya toplanıp restorasyonu yapılabilecek durumdadır. Böylelikle parçaların hepsi toplu olarak bir yerde

Res. 25 Valerius Philadelphos'un Karısı Valeria Auriane'nin Mezar Taşı

Res. 26 Sütunlu Lahit Tekne Kısım Uzun Kenar Parçası

Res. 27 Sütunlu Lahit Teknesi Dar Kenarı, Hades Kapısı Betimli Parça

Res. 28 Beşik Çatılı Lahit Kapağı Alınlık Parçası

Yukarıdakilerin haricinde mermer kaliteli lahitler için kullanılmış olan beşik çatılı kapaklara ait parçalar da bulunmuştur. Bunlardan kataloga alınanlar alınlık ve yan kenara aittir (Res. 28). Bu

muhafaza edilebilir. Eumenei'daki lahit mezarlar ile ilgili ilk değerlendirmeler için bkz. Söğüt-Şimşek 2002a, 311, Res. 18. Laodikeia Batı Nekropolü'nde bulunan Asiarch Euethios Pyrrhon'a ait sütunlu lahit bu tipin en güzel örneklerinden birisidir. Hierapolis Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen bu örnek için bkz. Şimşek 1997; Şimşek 2007, 317. Res. 118a. Konya ve Karaman'da bulunan sütunlu lahit örnekleri ve bunlar ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Özgan 2003, 3-46, Taf. 1-34.

Res. 29 Dikdörtgen Pres Altlığı

Res. 30 Damla Biçimli Kanallı Pres Altlığı

parçaların bazıları farklı, muhtemelen girlandlı başka bir lahide ait olmalıdır³². Alınlık ortasında bir betimlemenin varlığı kesin olmakla birlikte, büyük bir kısmı tahrip olduğundan ne olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır.

İşlikler

Çoğunluğu üzüm işliklerinde kullanılmış olan bu parçaların farklı tiplerde pres altlıkları günümüze ulaşmıştır. Bunlar evlerin önünde farklı amaçlar için kullanıma en uygun malzemelerden birisi olarak durmaktadır. Benzer parçaların son zamanlara kadar, üzüm işliği ve nar ekşisi çıkarmak gibi farklı amaçlar için kullanılmaya devam ettiği bilinmektedir. Işıklıda bulunan üç örneğin her biri ayrı tiptedir. Yüzeylerindeki aşınmaya göre bunlar uzun süre işlev görmüş olmalıdır.

Bir evin önünde bağımsız olarak duran ve bir köşeye bağlı iki kenarındaki kırık haricinde sağlam olan üzüm işliği (Res. 29), yan kenarından oyulmuş ve bir yalak olarak kullanılmaktadır. Bu kullanım sayesinde, bir yan kenardaki dörtgen pres yatağına ait oyuntular günümüze ulaşabilmiştir. Damla biçiminde kanallı ve kanalsız iki farklı pres yatağından birisine ait parça mezarlık duvarında devşirme örgü taşı olarak kullanılmıştır³³ (Res. 30). Aynı tipin bir diğer düz örneği ise kullanıma devam ettiği için korunan parçalardandır³⁴.

32 Hierapolis Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Laodikeia Girlandlı Lahitleri bu bölgede bulunan sağlam en güzel örneklerdir. Bu lahitler ile ilgili olarak bkz. Şimşek 1998, 1-28. Konya Arkeoloji Müzesinde bulunan girlandlı lahit örnekleri ve bunlar ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Özgan 2003, 55-68, Taf. 43-52.

33 Bu pres yataklarının değişik tarihlerden farklı örnekleri bilinmektedir. Kazı buluntusu olan ve Geç Geometrik Dönem ya da öncesine ait olduğu kesin olan Karia Bölgesi Belentepe örneği için bkz. Söğüt-Gider 2010, 243, Fig. 2. Aynı şekilde kazı buluntusu olan ve seramiklere göre Erken Klasik ya da öncesi döneme tarihlenen başka bir örnek yine Karia Bölgesi'nde Börükçü'de tespit edilmiştir (Tırpan-Büyüközer 2010, 230). Bu konuda Tülüasar buluntuları, yapılar içinde tespit edilmiş en çok örneklerin olduğu gruptur (Söğüt 2004, 281-282, Çiz.1, Res. 2-5). Bu örneklerin sayısını arttırmak mümkündür. Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap üretimi ile ilgili yazı ve değerlendirmelerin yer aldığı bir sempozyumun bildirilerinden oluşan kitap, bu konuda Anadolu'daki verilerin değerlendirildiği toplu tek eserdir. Bu bildiriler için bkz. Aydınoglu-Şenol 2010.

34 Bu işlik kasaba merkezinde, Aşağı Mahalle, Özen Sokak No: 18'deki Rıfat Çorbacıoğlu Evi'nin önünde durmaktadır.

Res. 31 Aşağı Cami Duvarındaki Adak Steli Parçası

Res. 32 Gallienus (253-268) Dönemi'ne Ait Eumeneia Sikkesi

Adak Steli

Eumeneia antik kentinde bulunan yazıtlar ve kent sikkeleri üzerindeki betimlemelere göre Apollon, Dionysos, Ephesos Artemisi, Hermes, Serapis, Tykhe, Nehir Tanrısı (Glaukos), ve imparator kültlerinin varlığı bilinmektedir³⁵. Katalogu yapılan parçalar arasında sınırlı sayıda altar ve adak steli parçası yer almaktadır. Bunların kült ile ilgili oldukları üzerindeki yazıtlar ve kabartmalardan anlaşılabilir. Bu nedenle yazıt ve kabartması günümüze kadar korunmamış olanlar form olarak adak steline benzeseler bile, bu konuda kesin bir fikir belirtmek zordur. Aşağı Cami harim kısmı dış duvarında bulunan iki parça bu konuda daha kesin veriler sunmaktadır. Bunlardan birisinin adak stelin üst kısmına ait parça olduğu üzerindeki kabartma ve yazıttan anlaşılmaktadır. Stelin basık kemer yayı altında görülen çift ağızlı balta ve başlık konsollarının altı hizasında, baltanın sapının iki yanında görülen ΑΠΩΛΛΩΝΙ... (Apollon...) yazısının devamı kırık olmakla birlikte, bunun bölgede iyi bilinen tanrı Apollon ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır (Res. 31). Bu Eumeneia antik kentinin yakınında olduğu bilinen Attanassos Tapınağı ve burada "Apollon Propylaios" (Kapıların Önünde Duran Apollon) olarak saygı gören kült ile ilgili olmalıdır³⁶. Diğer bölgelerde farklı tanrı ve tanrıçaların taşıdığı çift ağızlı balta burada Apollon'un elinde tuttuğu ya da omzuna yasladığı en önemli simgesi durumundadır³⁷. Bu, Apollon'un tipik bir binici tanrı olarak saygı görmesi ve betimi ile doğrudan ilişkili olmalıdır³⁸. Daha önceki araştırmalarımızda, Emirhisar Kasabası'nda üzerinde binici tanrı betimi bulunan bir stel bulunmuştu³⁹. Bunlar örnekleri şimdilik az olmakla birlikte, kültün bölgede yaygın olduğunu ve gelecekte pek çok örneğin bulunacağını göstermektedir.

Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait kentte pek çok tapınağın varlığı kesin olmakla birlikte, mimari elemanlara göre burada bulunan tapınaklar ve sayısı konusunda kesin bir fikir belirtmek zordur. Yapılan araştırmalara göre yukarı kente prostylos bir tapınağa ait olabilecek kalıntılar tespit edilmiştir⁴⁰. Tapınak

35 Eumeneia Sikkeleri üzerindeki kült betimlemeleri ile ilgili değerlendirmeler için bu kitap içindeki C. Şimşek'in makalesinde "Eumeneia Sikkeleri ve Bunlarda Betimlenen Kutsal Alanlar" bölümüne bakınız.

36 Ramsay 1897, 355-356.

37 Çift ağızlı baltanın Apollon kültü ile ilgi kullanımı ve bunun değerlendirilmesi için bkz. Şimşek 2009, 676-677, Fig. 7.

38 Ramsay 1897, 356, Yazıt No: 195-196. Lykia, Pisidia, Isauria, Lykaonia, Phrygia, Lydia ve Karia bölgelerinde görülen binici tanrılar ile ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Delemen 1999.

39 Bu stelin alınlık kısmında çift ağızlı balta kabartması bulunmaktadır. Stel üzerindeki kabartmanın kazınmış olması nedeniyle elinde ne taşıdığı kesin olmamakla birlikte, burada bir binici tanrının betimlendiği konusunda şüphe yoktur. Stel için bkz. Söğüt-Şimşek 2002a, 284, Res. 20.

40 Söğüt-Şimşek 2002b, 309, Res. 7. Kalıntılardaki in situ taşların durumuna göre derin pronaos ve kareye yakın bir naos ile Hellenistik Dönem'de yaygın olan küçük ölçekli tapınak plan tiplerinin bir benzeri burada görülmektedir.

ve görünüşü ile ilgili en kesin bilgiler kent sikkeleri üzerindeki betimlemelerden anlaşılabilir⁴¹. Eumeneia sikkeleri bu konuda güzel örnekler içermektedir. Bunlardan birisi kült heykeli olarak Ephesos Artemis'inin betimlendiği, Suriye alınlıklı, tetrastylos prostylos korinth düzenindeki tapınağın görüldüğü Gallienus Dönemi'ne (253-268) ait sikkedir (Res. 32)⁴².

Tuvalet (Latrina) Taşı

Çoklu oturma yerlerine sahip olan tuvalet taşı, Eumeneia içerisinde varlığından şüphemizin olmadığı kalabalık insan gruplarının ihtiyacını karşılamaya yönelik bir Latrina'yı kesinleştirmektedir (Res. 33). Mevcut ölçülerine göre bu bloğun yanına başka bloklar eklenerek geniş bir alanı kaplıyor olmalıdır⁴³. Bloğun arka tarafında bir duvarın içine yerleştirilecek kadar geniş bir bölümün bulunması, bunun bir yapıya ait olduğunu destekleyen önemli başka bir detaydır⁴⁴. Tuvaletin en çok görülen kısmının yerel kireç taşından yapılmış olması, en azından oturma bölümleri ve devamının mermer olmadığını düşündürmektedir. Denizli il sınırları içinde katalogu yapılan parçalar arasında çoklu tuvalet taşı olarak bu şimdilik bilinen tek örnektir.

Devşirme Olarak Kullanılan Parçalar

Antik döneme ait eserlerin bulunmasındaki azlığın en önemli nedenlerinden birisi aynı alanda sürekli yerleşimin olması ve aynı parçaların tekrar kullanılmasıdır. Özellikle tekrar kullanımlarda bir parçanın farklı blok olarak tekrar işlenmesi söz konusu olduğunda, her zaman bunun ilk kullanımını tespit etmek mümkün olamamaktadır. Yapılan değişiklik esnasında gerekli olan bölüm haricindeki yerler blokta tamamen tıraşlanmadıysa bunu anlamak daha kolay olmaktadır (Res. 34). Ama her zaman bu kadar şanslı olunmamakta ve bazen tekrar kullanım esnasında bloğun orijinali tamamen değiştirilmektedir. Bu da ciddi tahribatlara neden olmakta ve bloğun orijinali ile ilgili hiç öneri yapılamamaktadır.

Tüm bu kötü örneklerin haricinde, aynı parçanın sürekli olarak kullanılarak, değiştirilmeden nesilden nesle aktarılmış olması, daha çok eserin bulunmuş olması ile ilgili önemli bir etken olarak da değerlendirilmektedir. Bunlar arasında, yapılarda bütün kullanılan parçalar çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu konuda en çok malzemenin görüldüğü yer Aşağı Cami, Minaresi ve Türbesidir (Res. 6, 31).

Antik malzemenin yoğun olarak görüldüğü diğer yerler ise günümüz için mezarlıklardır. Mezarlarda baş ve ayak taşı ve çevre duvarlarında devşirme olarak kullanılan eserlerin sayısı azımsanmayacak derecede fazladır (Res. 35). Bunlar mezar taşı olduğu için de çoğunlukla aynı yerde muhafaza edilmekte, ya da çok az yer değiştirmektedir. Bu nedenle en zengin malzemenin olduğu yerlerden birisini mezarlıklar oluşturmaktadır.

Sonuç

Eski bir yerleşme olan Eumeneia antik kentinin M.Ö. 2. yy'dan itibaren Pergamon kentlerinden birisi olması ile birlikte öneminin arttığı ve sonraki dönemlerde bu önemi hep koruduğu anlaşılabilir. Kentteki bu

41 Sikkeler üzerinde betimlemeler, kentte bu şekilde bir tapınağın kesin olarak varlığını gösterir. Sadece betimlenen dar cephedeki sütun sayısı gerçekte olduğu gibi ya da daha az olabilir. Kilikya Bölgesi'ndeki kentlere ait sikkeler üzerindeki tapınak tasvirleri ve bunların değerlendirmeleri konusunda bkz. Söğüt 1998, 22-32.

42 Sikkeler için bkz. <http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=7313>;
<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/thumbnails.php?album=173&page=1>

43 Bloğun ölçüleri: Gen.: 114 cm, Der.: 84 cm, Yük.: 24 cm, Kanal Kısmı: 39 cm.

44 Benzer şekilde tuvalet taşlarının kullanımı ve bunların mimarisi ile ilgili olarak bkz. Bingöl 1998, 59-63.

Res. 33 Tuvalet Taşı

Res. 34 Roma Dönemi'ne Ait Sütunun Bizans Dönemi'nde Tekrar Kullanımı

Res. 35 Roma Dönemi'ne Ait Girlandlı Bir Mezar Taşının Müslüman Mezarlığında Tekrar Kullanılması

sürekli büyüme nedeniyle, yerleşim Roma Dönemi'nden itibaren ovalık alanda genişlemesini sürdürmüştür. Kent üzerindeki yerleşim Işıklı Kasabası olarak günümüzde halen daha devam etmektedir.

Yürütmekte olduğumuz bu çalışmada, şimdilik Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemi'ne ait 130 parçanın katalogu yapılmıştır. Gelecekte bu çalışmanın devam etmesine bağlı olarak sayının artacağı kesindir. Kentte Hellenistik yerleşimin olduğu kesin olmakla birlikte, bu döneme ait bezemeli bir mimari elemana rastlanılmamıştır. Bulunan parçalar genellikle Roma İmparatorluk ve Bizans Dönemlerine tarihlenmektedir.

Kentte Hellenistik ve Erken İmparatorluk Dönemi'nde mermer kullanımının çok az olduğu anlaşılmaktadır. Erken dönemler ile ilgili kullanılan malzemeler traverten ve yerel kireç taşıdır. Yapılarda mermerin yaygın kullanımı ise M.S. 2. yy ve sonrasına aittir.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde düzenlerin hepsinin sevilerek kullanıldığı ve bunlar ile ilgili özellikle M.S. 2. yy'dan itibaren anıtsal yapıların inşa edildiği anlaşılmaktadır. Katalogu yapılan eserler arasında taşıyıcı elemanlar ile ilgili olanların haricinde en çok parça mezar taşları ve lahitler ile ilgilidir. Bunlardan özellikle Eumeneia tipi mezar taşlarının haricinde, mezar taşı yapımında yoğun bir talebin olduğu, buna bağlı olarak kişilerin ekonomik güçlerine göre kireç taşı ve mermerden farklı boyutlarda ve tiplerde örnekler yapılmış olduğu sonucuna varılmaktadır.

Mevcut durumda eserlerin sayısı sınırlı olmakla birlikte, var olan çeşitlilik kentin zenginliğini ve önemini ortaya koymaktadır. Gelecekte yapılacak kazılar ile pek çok kalıntı ve yapının bulunacağı kesindir. Kasaba içindeki aşağı kent üzerinde yoğun bir erozyonun olması, kazılar sonrasında yapıların sağlam bulunacağını göstermektedir.

Kısaltma ve Kaynaklar

- Abay – Dedeoğlu 2005 Abay, E. – Dedeoğlu, F., “2003 Yılı Denizli/Çivril Ovası Yüzey Araştırması”, *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı – 2*, 2005, 41-50.
- Abay – Dedeoğlu 2007 Abay, E. – Dedeoğlu, F., “2005 Yılı Çivril Ovası Yüzey Araştırması”, *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı – 1*, 2007, 277-292.
- Aydınoğlu – Şenol 2010 Aydınoğlu, Ü. – Şenol, A. K. (Ed.), *Antik Çağda Anadolu’da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 06-08 Kasım 2008, Mersin, 2010.
- Belke – Mersich 1990 Belke, K. – Mersich, N., *Phrygien und Pisidien*, TIB 7, Wien, 1990.
- Bingöl 1998 Bingöl, O., *Menderes Magnesiası*, Ankara, 1998.
- Corsten – Drew-Bear 1996 Corsten, T. – Drew-Bear, Th., “Inscriptionen aus Laodikeia am Lykos und Eumeneia”, *Epigraphica Anatolica* 26, 1996, 41-42.
- Delemen 1999 Delemen, İ., “Anatolian Rider-Gods, A Study on Stone Finds from the Regions of Lycia, Pisidia, Isaura, Lycaonia, Phrygia, Lydia and Caria in the Late Roman Period”, *Asia Minor Studien* 35, Bonn, 1999.
- Dod 1905 Dod, N., “Inscriptions from Eumeneia”, *The Annual of the British School at Athens* 11, 1904-1905, 27-31.
- Drew-Bear 1978 Drew-Bear, Th., “Nouvelles Inscription de Phrygie”, *Studia Amstelodamensia ad Epigraphicam, Ius Antiquum et Papyrologicam Pertinentia* 16, 1978, 53-114.
- Feld – Weber 1967 Feld, O. – Weber, H., “Tempel und Kirche über der Korykischen Grotte (Cennet Cehennem) in Kilikien”, *IstMitt* 17, 1967, 254-278.
- Koch 2010 Koch, G., *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, Çev.: Z. Zühre İlgelen, İstanbul, 2001.
- Magie 1954 Magie, D., *Roman Rule in Asia Minor*, 1954.
- Özgan 2003 Özgan, R., *Die Kaiserzeitlichen Sarkophage in Konya und Umgebung*, *Asia Minor Studien* 46, Bonn, 2003.
- Ramsay 1897 Ramsay, W. M. *The Cities and Bishoprics of Phrygia, The Local History of Phrygia II*, Oxford, 1897.
- Ruge 1907 Ruge, W., “Eumeneia”, *RE VI.1*, 1907, 1082.
- Sezgin – Taşkiran 2010 Sezgin, T. – Taşkiran, M., “Border Settlements and Their Fortification on Lykos and Lampe Plain in Hellenistik Age”, *Anodos* 10, 2010, (Baskıda).
- Söğüt 1998 Söğüt, B., *Kilikya Bölgesi’ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları*, Konya, 1998, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Söğüt 2004 Söğüt, B., “Dağlık Kilikia’da Tülü Asar Yüzey Araştırması-2002”, *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı – 1*, 2004, 279-290.
- Söğüt 2005a Söğüt, B., “Hierapolis Güney Roma Hamamı’nda Bulunan İon Başlıkları”, *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı – 1*, 2005, 301-308.
- Söğüt 2005b Söğüt, B., “Hierapolis Arkeoloji Müzesi Bahçesi’nde ve Güney Roma Hamamı’nda Bulunan İonik Mimari Elemanlar ile İlgili Bir Değerlendirme”, *Anadolu/Anatolia* 28, 2005, 91-106.
- Söğüt 2005c Söğüt, B., “Hierapolis Arkeoloji Müzesindeki M.Ö. 1.-M.S. 1. yüzyıla ait Bezemeli Mimari Elemanlar”, *Ramazan Özgan’a Armağan*, Ed. İ.H. Mert – M. Şahin, 2005, 349-371
- Söğüt 2007a Söğüt, B., “Denizli-Hisarköy Müze Deposundaki Mimari Bloklar”, *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı – 2*, 2007, 383-396.
- Söğüt 2007b Söğüt, B., “Antik Dönemde Salbakos Dağı ve Kalıntıları”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri – 2*, 2007, 15-24.

- Söğüt – Gider 2010 Söğüt, B. – Gider, Z., “Belentepe Hellenistik Dönem Zeytinyağı İşlikleri”, *Antik Çağda Anadolu’da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 06-08 Kasım 2008, Mersin, 2010, 241-257.
- Söğüt – Sezgin – Dönmez 2008 Söğüt, B. – Sezgin, T. – Dönmez, B., “Çivril’den Hierapolis Arkeoloji Müzesi’ne Taşınan Mimari Eserler”, *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı – 3*, 2008, 217-232.
- Söğüt – Sezgin – Dönmez 2009 Söğüt, B. – Sezgin T. – Yılmaz, B., “Işıklı Kasabası’ndaki (Denizli-Çivril) Mimari Bloklar”, *26. Araştırma Sonuçları Toplantısı – 3*, 2009, 361-376.
- Söğüt – Şimşek 2002a Söğüt, B. – Şimşek, C., “Çivril ve Çevresindeki Arkeolojik Kalıntılar”, *Dünden Bugüne Çivril Sempozyumu Bildirileri*, 2002, (2002a) 279-299.
- Söğüt – Şimşek 2002b Söğüt, B. – Şimşek, C., “Eumeneia”, *Dünden Bugüne Çivril Sempozyumu Bildirileri*, 2002 (2002b), 301-312.
- Şimşek 1997 Şimşek, C., “Laodikya Sütunlu Lahdi”, *Türk Arkeoloji Dergisi* 31, 1997, 269-289.
- Şimşek 1998 Şimşek, C., “Laodikya Ana Küme Girlandlı Lahidleri (A ve B)”, *Arkeoloji ve Sanat* 85, 1-28.
- Şimşek 2007 Şimşek, C., *Laodikeia (Laodikeia ad Lycum)*, İstanbul, 2007.
- Şimşek 2008 Şimşek, C., “Eumeneia Antik Kenti Üzerine”, *Arkeoloji ve Sanat* 129, Eylül-Aralık 2008, 37-68.
- Şimşek 2009 Şimşek, C., “Regional Cults in the Lycos Valley and its Neighbourhood”, *Altan Çilingiroğlu’na Armağan, Yukarı Denizin Kıyısında Urartu Krallığı’na Adanmış Bir Hayat*, Editörler: H. Sağlamtimur vd, 2009, 673-690.
- Tırpan – Büyüközer 2010 Tırpan, A. A. – Büyüközer, A., “Börükçü 2 Numaralı Zeytinyağı Atölyesi”, *Antik Çağda Anadolu’da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 06-08 Kasım 2008, Mersin, 2010, 227-240.
- Tırpan – Söğüt 2007 Söğüt, B. – Tırpan, A. A., “Lagina ve Börükçü 2005 Yılı Çalışmaları”, *28. Kazı Sonuçları Toplantısı – 2*, Ankara, 2007, 591-612.